

УДК 311. 3:318

Безносюк О. І.*beznosiuko.i.kvb@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0563-4507**старший науковий співробітник,**Всеукраїнський центр вишивки та килимарства, м. Решетилівка;**старший викладач, Національний університет фізичного виховання**і спорту України, м. Київ;**аспірантка, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ*

НЕМАТЕРІАЛЬНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ТА ЇЇ ПОТЕНЦІАЛ У РОЗРОБЦІ ІННОВАЦІЙНОГО ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ

Анотація. У статті представлено визначення та значення нематеріальної культурної спадщини (НКС). Автором визначено невирішені частини загальної проблеми використання НКС в туризмі. Розглянуті приклади дослідження вітчизняними та зарубіжними науковцями нематеріальної культури в якості туристичного ресурсу. Наведені практики використання елементів НКС в туризмі Туреччини, Іспанії, спільного елементу Навруз за поданням декількох країн мусульманського світу, що є актуальним для розвитку вітчизняної туристичної галузі. Особливий акцент робиться на успішному досвіді світового лідера в туризмі Іспанії. В цій країні велика кількість елементів НКС стали туристичними магнітами та без шкоди для спільнот-носіїв нематеріальної культури, демонструють гармонійний приклад рівноваги збереження та популяризації. Продемонстровано у вигляді схеми алгоритм взаємодії між державними органами влади, їх підрозділами, громадськими організаціями в процесі виявлення елементів нематеріальної культури та підтримки їх життєдіяльності, відповідно на виконання актів, прийнятих ЮНЕСКО. Розглядається поняття туристичного продукту території з акцентом на її привабливість, побудовану на основі нематеріальної культурної спадщини. У статті розглядається ідея використання нематеріальної культурної спадщини, яка має потенціал створення бренду території, навколо якого формується туристична локація та складаються умови для формування туристичного кластеру. Для цього проведено кількісний та, частково, якісний аналіз елементів нематеріальної культурної спадщини в усіх областях України. Розглянуто наповнення списків збереження за період 2018–2023 років як в окремих областях, так і в Національному переліку, включаючи елементи прийняті та подані на розгляд в Репрезентативний список ЮНЕСКО від України. В роботі розглянуто необхідність практичного формування алгоритму, за яким можна визначати використання елементів нематеріальної культурної спадщини в туризмі. При цьому, акцентується увага на неможливості зловживання НКС з метою отримання надмірних і неправомірних прибутків туроператорами та комерціалізації елементів.

Ключові слова: нематеріальна культурна спадщина, елементи НКС, інноваційний туристичний продукт, туристичний кластер.

Beznosiuk Olena*beznosiuko.i.kvb@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-0563-4507**Senior Research Fellow, All-Ukrainian Center of Embroidery and Carpet Making,**Reshetylivka; Senior Lecturer, National University of Physical Education and Sports**of Ukraine, Kyiv; Postgraduate, Taras Shevchenko National University, Kyiv*

INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE AND ITS POTENTIAL IN THE DEVELOPMENT OF AN INNOVATIVE TOURIST PRODUCT

Abstract. The article presents the definition and significance of intangible cultural heritage (ICH). The author identifies the unresolved parts of the general problem of using ICH in tourism. Examples of research by domestic and foreign scientists of intangible culture as a tourist resource are considered.

The practices of using elements of ICH in tourism in Turkey, Spain, and the common element of Nowruz, as suggested by several countries of the Muslim world, are presented, which is relevant for the development of the national tourism industry. Particular emphasis is placed on the successful experience of the world leader in tourism, Spain. In this country, a large number of elements of the ICH have become tourist magnets and, without prejudice to the communities that bear intangible culture, demonstrate a harmonious example of the balance of preservation and popularization. The algorithm of interaction between state authorities, their subdivisions, and public organizations in the process of identifying elements of intangible culture and supporting their vital activity, respectively, in accordance with the acts adopted by UNESCO, is demonstrated in the form of a diagram. The author examines the concept of a tourist product of a territory with an emphasis on its attractiveness based on intangible cultural heritage. The article discusses the idea of using intangible cultural heritage, which has the potential to create a brand of the territory around which a tourist location is formed and conditions for the formation of a tourist cluster are created. For this purpose, a quantitative and, partially, qualitative analysis of elements of intangible cultural heritage in all regions of Ukraine was conducted. The content of the preservation lists for the period 2018–2023 both in individual regions and in the National List, including the elements accepted and submitted for consideration to the UNESCO Representative List from Ukraine, is considered. The paper considers the need for the practical formation of an algorithm that can be used to determine the use of intangible cultural heritage elements in tourism. At the same time, the author emphasizes the impossibility of misusing ICH for the purpose of obtaining excessive and illegal profits by tour operators and commercialization of elements.

Key words: intangible cultural heritage, elements of ICH, innovative tourist product, tourist cluster.

JEL Classification: D84, H49, J49, L83, Z32

DOI: <https://doi.org/10.32782/tourismhospcee-9-3>

Постановка проблеми. Перед війною в Україні мав місце початок народження молодих, цікавих і перспективних туристичних брендів, для яких фактором, сприяючим комунікативним подіям, популяризації національної культурної спадщини та розвитку туризму в регіонах, і в Україні в цілому, стала нематеріальна культурна спадщина (НКС). Як і для всього світу, це інноваційна ніша ринкового простору культурно-пізнавального туризму з показниками зростаючого інтересу протягом останнього десятиліття [5, с. 83].

Нематеріальна культура спадщина має потенціал формування туристичного продукту території, конкуруючи за інтерес туриста до пам'яток історії, культури та природи. Тому, дискутуючи, яким чином будуть відбуватись процеси відродження міст і сіл після війни, не можна випускати з уваги туризм, зокрема, туризм творчий, заснований на НКС. Туризм і спадщина можуть бути взаємодоповнюючими сторонами: туризм має виступати засобом поживлення та підвищення цінності місць побутування нематеріальної спадщини, а спадщина – магнітом для туристів та стимулом, ініціюючим появу та розвитку супутніх туризму послуг.

Нематеріальну культуру ми розглядаємо як ресурс території, який існував і продовжує побутувати протягом значущого часу, передавався і передається у спадок. Ці ресурси виникли в результаті різноманітної (не туристичної) діяльності людини. Незважаючи на те, що походження первинних компонентів не пов'язане з туризмом, саме вони сьогодні складають частину територіального потенціалу, завдяки якому туризм в країні може розвиватися. Це питання актуальне, тому що український туристичний продукт розвинений дуже нерівномірно і в багатьох областях залишається невирішеним питання пошуку привабливих туристичних локацій для подальшого їх використання та розвитку.

Світовий досвід демонструє значні можливості реклами та позиціонування етнічних особливостей культурної спадщини того чи іншого народу, мотивуючи туристів до їх перегляду і відвідування. Україна тільки починає накопичувати досвід в цьому напрямку туристичної діяльності. Частина нематеріальної культури, особливо ремесла, сьогодні позиціонуються як джерело розвитку креативних індустрій, що, з одного боку, працює на підвищення іміджу країни. З іншої сторони, не

має повного розуміння цього процесу в місцях побутування елементів НКС та в середовищі носіїв, для яких це звичайне життя - те, що завжди було й не викликало великого зацікавлення до відвідування. Необхідно шукати баланс, який без шкоди нематеріальній культурі принесе додаткові прибутки їх носіям, громадам, регіонам і країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підкреслюючи значення НКС як головного джерела культурного різноманіття та гарантії сталого розвитку туризму, ЮНЕСКО у 1989 році виробило важливий акт у вигляді прийняття Рекомендацій щодо збереження традиційної культури та фольклору. У 2001 році затверджено Всесвітню Декларацію про культурне різноманіття, а в 2003 році Конвенцію про охорону нематеріальної культурної спадщини [11, с. 153].

Одночасно, культурна спадщина, або «жива спадщина», як ще називають НКС, не має широкого використання в вітчизняному туризмі, маючи великий потенціал для формування інноваційного туристичного продукту.

Ця проблема висвітлюється у статтях українських науковців та громадських діячів: Антоненко В. С., Крупи І. П. (2012), Борисенко В. К. і Борисенко М. В. (2022). Про виважений підхід у використанні НКС в туризмі наголошує Дем'ян В. В. (2019, 2022), яка завжди наголошувала про зазначене в Основних текстах Конвенції ЮНЕСКО: неможливість комерціалізації елементів НКС.

Наукиня Гаврилюк А. М. (2019, 2022, 2023) широко вивчає це питання на конференціях, присвячених обговоренню прикладів та досвіду використання нематеріальної культури європейських країн та України. В її роботах чітко проглядається, що і в науковому середовищі ще не існує єдиного розуміння про елементи НКС як невід'ємної складової середовища їх побутування, навпаки, існує тенденція заміни автентичних елементів їх представленням в якості виокремленого подання «зі сцени».

Про необхідність розробки національної програми, якою б враховувалось не тільки дослідження та збереження нематеріальної культури, а й алгоритм залучення її елементів до туристичної сфери зазначають в своїх працях Дутчак О. І. (2017), Плецан Х. В. (2022), Шуткевич О. Л. (2018). Науковцями відзначено, що така програма має сприяти соці-

ально-економічному зростанню в осередках побутування елементів НКС.

Серед іноземних дослідників тему спадщини як різновид культурного туризму розглядали: Miljkovic I., Radovic N. & Nestic M. (2018), Nowacki M. (2012). Новими засобами розвитку культурного туризму стають не продукти культури, а сама творчість, про що пишуть в своїх роботах Poria Y., Butler R. & Airey D. (2001), Rohrscheidt A. M. von (2019), Mikulić K. (2021) та ін.

Відомий дослідник культурного туризму Грег Річардс багато років висвітлює розвиток різновидів творчого туризму (creative tourism) та туризму спадщини (heritage tourism). Річардс кожен рік публікує підсумковий бібліографічний збірник статей Асоціації освіти та досліджень туризму та дозвілля (ATLAS), в якому відображено дослідження великої кількості зацікавлених в розвитку культурного туризму науковців з усього світу, зокрема і тих, які досліджують туризм, пов'язаний з НКС [12]. Сам дослідник підкреслює, що культура відіграє надзвичайно важливу роль у розрізненні країн. В сучасному світі, що глобалізується, відбувається жорстка конкуренція за популяризацію місць Richards G. (2009, 2011, 2020, 2021). У час великої політичної невизначеності, яку спровокувала війна в Україні, прогресивним є представлення важливих соціальних практик нематеріальної культури, в якості потенціалу, сприяючому соціально-культурній інтеграції, фактору зростання добробуту, заохоченню до надії, до продовження життя [14, с. 40].

В дослідженнях Лоредани Вадува відображено зміни в культурному туризмі як заміну процесу пасивного споглядання активним вивченням досвіду нематеріальної культури [4, с. 264, 265]. В наукових роботах наукині, також, піднімається питання розвитку доступного туризму для всіх на основі використання спадщини [3, с. 260].

Автором статті, як не вирішені частини загальної проблеми, визначено:

Важливість відповідності організації туристичного бізнесу до процесів змін в культурному туризмі: перехід від простого споглядання до участі в подіях та навчання живим практика, осмислення досвіду живої спадщини.

Багатство проявів нематеріальної культури в Україні потребує розробки національної програми дослідження та збереження нема-

теріальної культури з алгоритмом і межами залучення живої спадщини в туристичну сферу.

Процес розвитку потребує удосконалення нормативно-правової бази, яка гарантує збереження автентичних проявів НКС, сприяє їх виявленню, реєстрації, супроводу.

Автор приєднується до думки науковців, що стратегія має враховувати необхідність створення туристично-інформаційних центрів, або внесення в роботу існуючих блоку інформації, з метою популяризації об'єктів національної нематеріальної культурної спадщини.

Автор вважає, що стратегія має включати розробку спеціальних навчальних програм підготовки спеціалістів туристичної галузі, які могли б досліджувати нові елементи, проводити їх інвентаризацію, популяризувати, визначаючи рамки можливостей в туризмі без шкоди самим елементам.

В перспективі, потрібна систематизація (можливо картографування) елементів з визначенням їх привабливості та можливостями використання в туризмі.

Постановка завдання. В Україні різновид культурного туризму, об'єктом якого є нематеріальна культурна спадщина, знаходиться на стадії вивчення. В державі створена Експертна рада з питань нематеріальної культурної спадщини при Міністерстві культури (2013 рік), яка координує процеси виявлення, консультування, координації робіт з елементами НКС [13, с. 8]. Розроблено низку Всеукраїнських програм, у тому числі програми зі збереження національної історико-культурної спадщини.

Необхідні дослідження та практичні апробації прикладів яким чином використовувати НКС в туризмі. Ця робота має проводитись паралельно з моніторингом, щодо відповідності Конвенції ЮНЕСКО 2003 року, вивченням природи нематеріальної культури та розумінням балансу, щоб не нашкодити їй. Не можна випускати з уваги, що тільки частина проявів елементів НКС може бути використана в туризмі протягом всього календарного року. В основному це ремесла, традиції приготування їжі, виконавські мистецтва, не пов'язані з календарно-обрядовими подіями. Інші форми прояву нематеріальної культури можливо спостерігати тільки в час події, коли вона відбувається за традицією, якщо це не заважає прояву самого елемента та не

шкодить звичному ритму його побутування або місцю його побутування.

Необхідно формування та практичне дослідження алгоритму, за яким визначається час, можливості, об'єми використання елементів НКС в туризмі: систематизація виявлених елементів за категоріями, календарем, потужностями осередку їх побутування, доступністю.

Щоб розуміти, як може розвиватись туризм на основі використання НКС, потрібно вивчати приклади кращих реалізованих світових зразків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Яскравим прикладом використання НКС в якості туристичного магніту є традиція виконання танцю дервішів в Туреччині (Репрезентативний список ЮНЕСКО 2008 рік). Традиція з історією більше 800 років, стала впізнаваною туристичною атракцією, яка дає туристам відчуття причетності до неперервних духовних практик турецького народу. Підчас ритуалу учасники семазени та шейх, вдягнені в символічний одяг – білу спідницю, чорний плащ і високу повстяну шапку, зі швидкістю кружляють навколо своєї осі. Для відомих туристичних компаній Coral travel і Anex tour, які використовують відео цієї традиції в своїй рекламі, елемент танцю дервішів став візитівкою. Але необхідно зазначити, що елементом НКС є виконання танцю з метою виконання обряду, а не його театралізована постановка. В туристичній сфері країни, найчастіше, спостерігається підміна автентичного ритуалу театралізацією в символічному одязі [6], що є неправильним прикладом.

Не менш цікавим для прикладу є святкування Навруз, яке символізує початок нового сільськогосподарського року (до Репрезентативного списку ЮНЕСКО включено 2009 року за спільним поданням Туреччини, Азербайджану, Індії, Ірану, Киргизії, Таджикистану, Узбекистану, Пакистану). Це свято супроводжується великою кількістю традиційних обрядів, учасниками-глядачами яких часто планують і стають іноземні туристи.

Для нашої країни позитивним прикладом як автентична культура та традиції стали важливою рушійною складовою розвитку культурного туризму, є досвід європейський туристичного гіганту – Іспанії. Туристична політика країни націлена не тільки на ресурси пляжного туризму та відвідування культурних центрів, а й на популяризацію нематеріальної

культурної спадщини: проведення традиційних свят, фестивалів, святкових дій-ритуалів і пов'язаних з ними видів діяльності представників місцевих громад [2, с. 17]. В 2022 році країною прийнято програму, метою якої є трансформація та модернізація сектору туризму, підвищення конкурентоспроможності та стійкості: передбачено покращення місцевої туристичної інфраструктури, розробка нових туристичних продуктів і як наслідок - створення робочих місць. Розробку нових туристичних продуктів пов'язують із традиційною культурою, гастрономією, промисловими підприємствами, місцями традиційних народних ремесл, природними об'єктами – тим, що вже існує, але потребує представлення [15]. Відмітимо, що важливим для успішної спільної роботи держави з територіальними громадами є факт, що Іспанію в Репрезентативному списку НКС протягом 2008–2022 років представили 22 елементи (для порівняння: Україною за цей період внесені 5 елементів). Державою забезпечується баланс взаємовідносин з практичними носіями культури, при якому туристичне комерційне використання не несе шкоди, не руйнує зміст нематеріальної культури та мету її виявлення, про що зазначено в VI розділі Конвенції «Охорона нематеріальної культурної спадщини та сталий розвиток на національному рівні» [1, с. 65].

Після ратифікації Конвенції з 2008 року в нашій країні розгорнувся процес виявлення елементів нематеріальної культури. В багатьох випадках елементи НКС мають потенціал формування туристичного бренду території їх побутування та регіону належності, в цілому. В Конвенції ЮНЕСКО така можливість передбачена за умов без надання шкоди простору побутування елементів та унеможливлення впливу на природу елемента.

В країні, не дивлячись на складнощі воєнного часу, приділено увагу захисту НКС та її носіїв, які виїхали з місць свого побутування: продовжується пошук і дослідження елементів в громадах, систематизація цієї роботи на рівні регіонів та країни. Нагадаємо, що Україною за період 2008–2022 років до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства внесені п'ять елементів: «Петриківський розпис» (2013), «Козацькі пісні Дніпропетровщини» (2016), «Традиції косівської розписної кераміки» (2019), «Орнек, кримськотатарський орна-

мент і знання про нього» (2021), «Культура приготування українського борщу» (2022). Але, незважаючи на світове визнання, частина перерахованих елементів НКС мало відома в Україні і мало користуються попитом в туристичному світі.

Нематеріальна культура не являється продуктом підприємницької діяльності. Вона - результат побутування та життєдіяльності носіїв елемента. НКС території свого побутування має потенціал сформувати туристичну локацію. Якщо існує можливість об'єднати подібні локації, то складаються умови для формування кластеру, в якому спільною послугою буде забезпечення потреб різновиду культурного туризму – творчого, креативного туризму, туризму нематеріальної спадщини. Туристичний кластер можна формувати за аналогією визначення туристичного кластера Мазаракі: добровільне об'єднання носіїв елементів НКС, які не конкуруючи між собою, взаємодоповнюючи, працюють в колаборації з органами державного та місцевого управління (адміністрації ОТГ, обласні адміністрації, управління туризмом МКП) та громадськими організаціями, для досягнення економічного результату від створення до реалізації особливого туристичного продукту, заснованого на представленні елементів нематеріальної культурної спадщини [7, с. 467].

Вихідна базова інформація для аналізу при створенні туристичного продукту на основі НКС це Національний перелік. Схематично процес виявлення елементів НКС в Україні виглядає наступним чином (рис. 1).

Ми вивчаємо нематеріальну культурну спадщину як фактор, який сприяє комунікаціям та взаєморозумінню між людьми та фактор, який приведе туризм до елементів НКС. Поява туризму в місцях побутування елементів НКС несе додатковий прибуток за рахунок реалізації матеріальної складової, як результату діяльності нематеріальної. Туризм приносить прибуток для всієї громади побутування елементів НКС, створюючи умови додаткових робочих місць за рахунок надання додаткових транспортних, сервісних, торгівельних послуг та послуг харчування. НКС має потенціал формування особливої індустрії, продукція якої не тільки товари, не звичайне обслуговування, а запрограмовані почуття: відчуття від перебування в унікальному місці, причетності до особливої події та процесу, вивчення оригінального досвіду.

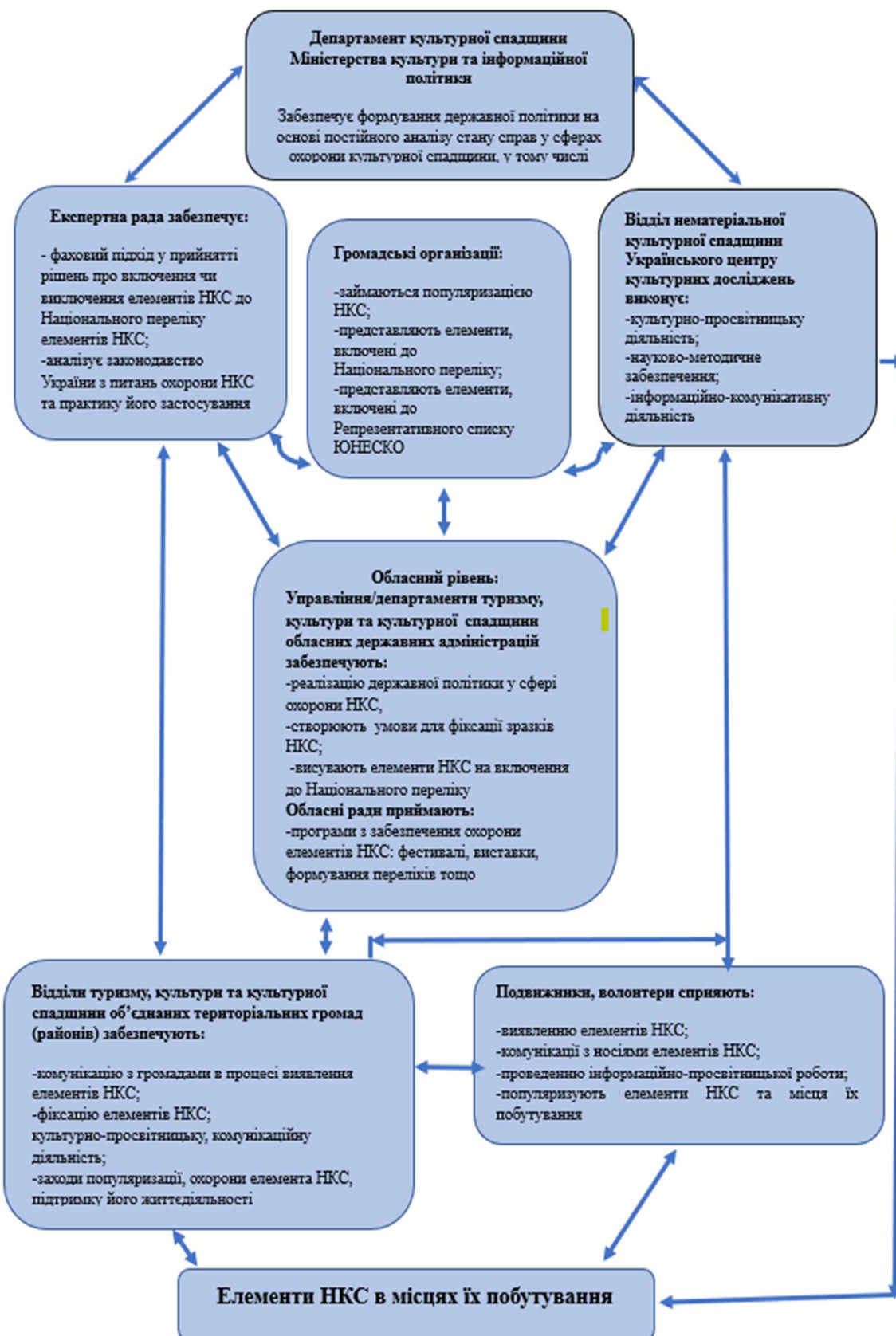

Рис. 1. Взаємозв'язок між державними, громадськими, місцевими органами та організаціями в процесі виявлення елемента НКС, його фіксації, документування, охорони, просування. Схема розроблена автором на основі Звіту України про виконання Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини у 2022 році

Джерело: [10]

Але необхідно брати до уваги та чітко дотримуватись статті 187 Базисних текстів (в редакції 2022 року), де визначено особливості організації туризму на основі використання НКС як: ризику втрати можливостей для творчих змін, зловживання НКС з метою отримання надмірних і неправомірних прибутків туроператорами, нестабільний туризм або комерціалізація НКС [1, с. 98].

В Національний перелік (НП) внесені 82 елементи (грудень 2023 р.). Порівняно з минулими роками, починаючи від 2012, прогрес пошуку, досліджень, реєстрації, ведення облікових даних очевидний (рис. 2).

Вивчаючи питання реєстрації елементів, ми знайшли проблемну зону в їх фіксації. Відповідно до Порядку ведення Національного переліку елементів НКС України [9] включення елемента НКС до обласного переліку елементів НКС не є обов'язковою умовою для включення елемента до Національного переліку. Тому частина елементів внесена до НП одразу з місцевих переліків (об'єднаних територіальних громад, районів). Сьогодні у зв'язку з військовими діями, інформація по Дніпропетровській області, яка має великий потенціал нематеріальної культури, не повна, тому що обласний реєстр не ведеться, а реєстри громад не доступні за рахунок відсутності зв'язку з їх переважною більшістю (на Дніпропетровщині 86 ОТГ і 7 районів). Методом аналізу відкритих джерел і особис-

того звернення до відповідальних органів обласних рад автором досліджено кількісний потенціал елементів НКС України, який представлено в таблиці 1:

Крім кількісної характеристики, необхідне детальне дослідження якісної характеристики елементів. Це пов'язано з практичним дослідженням та розробкою алгоритму, за яким можна визначити час, можливості та об'єми використання елементів НКС в туризмі. Систематизація має виділити категорії елементів відповідно до:

- календарного часу – коли їх можна відвідувати з туристичною метою;
- потужністю осередку – кількість туристів має бути співрозмірною до кількості носіїв НКС;
- доступністю – інфраструктурною, інклюзивною.

Крім того, має бути враховано сталий розвиток місць побутування елементів та практичного бажання самих елементів бути залученими до туристичної діяльності як об'єктів.

Для початку це можна зробити з базою досьє елементів Національного переліку. На думку автора, великий потенціал, який враховує всі перелічені вище якісні критерії, відповідає традиційним ремеслам, традиційній кухні, виконавському мистецтву та практикам з охорони традиційних ремесл і народного мистецтва, які разом складають переважну кількість від всіх елементів (табл. 2).

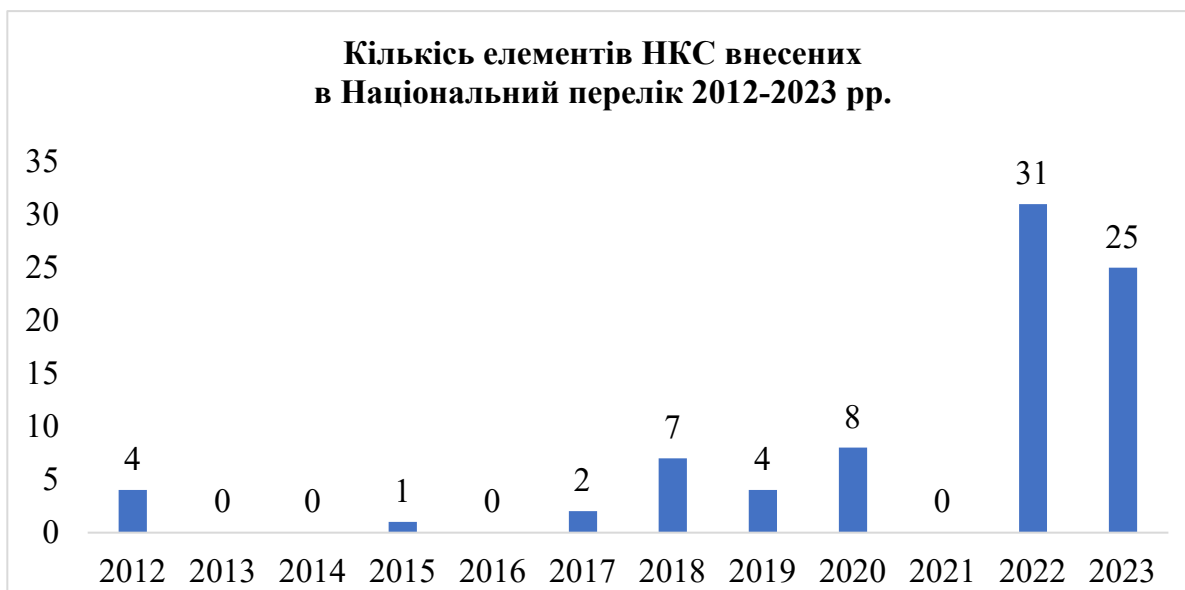

Рис. 2. Діаграма поповнення переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України, який було започатковано у 2012 році

Джерело: [10]

Таблиця 1

Наповнення переліків елементами НКС протягом 2015–2023 років

Вид реєстрації елементів: переліки, списки	Кількість елементів в списку
Обласні переліки (без результатів Дніпропетровської області)	332 (ще 10 готуються до реєстрації в грудні 2023 року)
Національний перелік України (ведеться МКП)	82
Елементи, які внесені в Репрезентативний список ЮНЕСКО	5
Елементи досі яких підготовлені та подані на розгляд для прийняття в Репрезентативний список на період 2022–2025 роки	3*

* Три елементи НКС: «Технологія вишивки «білим по білому» міста Решетилівка Полтавської області», «Практика з охорони кобзарсько-лірницької традиції», «Українська писанка: традиція і мистецтво» (міжнародна номінація спільно з Республікою Естонія) [8].

Джерело: розроблене автором на основі аналізу обласних реєстрів та Національного переліку

Таблиця 2

Кількісний склад за категоріями елементів НКС в Національного переліку

Категорія елементів НКС	кількість	%
Традиційні ремесла (вишивання, ткацтво, розпис, лозоплетіння та ін.)	35	43
Традиційна кухня	11	13
Виконавські мистецтва	6	7
Практики з охорони традиційних ремесл і народного мистецтва	4	5
Обряди та традиції	26	32
Загальна кількість	82	100

Джерело: розроблене автором

Уважно потрібно ставитись до частини перелічених категорій, зважаючи на те, що їх частина, особливо традиційна кухня та виконавське мистецтво є складовими обрядів і традицій.

В подальшому існує необхідність кількісного аналізу якісних характеристик елементів НКС в регіональних списках для уточнення потенціалу їх використання.

Загалом, в Україні невеликий досвід залучення елементів НКС до туризму. Першою причиною є необізнаність носіїв НКС у зацікавленості туристичної галузі до їх залучення в своїй сфері. Другою – не вивченість цього питання з боку самих представників туристичного бізнесу: крім виваженого, коректного ставлення, потрібні знання потенціалу, проміця побутування, спеціальна підготовка туристичних фахівців в плані обізнаності питань нематеріальної культурної спадщини, адже не завжди елементи можуть бути продемонстровані та залучені для планової роботи в туризмі. Третьою причиною є відсутність стратегічних планувань залучення елементів НКС в місцевих громадах, в регіональних плануваннях.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зберегти багатство нематеріальної культурної спадщини як основи укра-

їнської народної культури є сьогодні одним з важливих завдань держави, яка виборює право на свою незалежність.

Дослідження НКС України розгортається та відбувається в рамках ратифікації Конвенції ЮНЕСКО 2003 року та складається з декількох етапів.

На початковому етапі, який можна назвати «пошук і визначення елемента НКС», робиться виявлення та дослідження елементів НКС, їх типізація, початкове документування відповідно до науково-методичних розробок та нормативно-правих актів.

На наступному етапі відбувається ідентифікація значення елемента та його просування: елемент місцевого переліку (об'єднаної територіальної громади, міста, району), елемент регіонального переліку (обласного), реєстрація Національного переліку. В подальшому елемент НКС може стати номінантом та бути поданим і включеним до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства.

На всіх етапах виявлення елемент, в процесі своєї життєдіяльності, підлягає охороні, популяризації, розвитку.

Часто елемент проявляється у відрізок перших етапів, пов'язаних з його виявленням та

реєстрацією. В подальшому стоїть питання популяризації та обізнаності про його побутування. Одним із способів популяризації, довготривалої уваги до елемента НКС може стати туризм. В сучасному світі це потребує обов'язкових прорахованих умов сталого розвитку громад побутування елемента та врахування всіх загроз його прояву.

Частина елементів НКС мають потенціал туристичного ресурсу в рамках культурно-пізнавального туризму як його різновид – туризм спадщини. Туристичні відвідування мають принести прибуток в громади, звідки походять елементи за рахунок отримання послуг неформальної освіти, оплати додаткових послуг, які не пов'язані з самим елементом, але створюються або супроводжують туристичне обслуговування. Це дасть можливість створювати нові робочі місця та сприятиме соціально-економічному зростанню місцевих громад.

Сьогодні в масштабах країни не відпрацьовані схема обізнаності про побутування елементів і календар їх відвідувань. Необхідні систематизація елементів, складання їх характеристик за якісними категоріями, розробка правових документів погодження з боку носіїв НКС на їх відвідування, розробка механізмів регулювання межі туристичного впливу на життєдіяльність елементів. Налагодження такої співпраці можливе напряму між суб'єктами туристичної діяльності з носіями НКС або через посередництво органів самоврядування громад місць побутування елементів або через громадські організації, які представляють інтереси громад. Носії НКС не завжди розуміють свою цінність для використання в туризмі та не вміють цього робити, тому потрібне інформування, роз'яснення, при можливості – навчання, яким чином це може відбуватись без шкоди самому елементу та принципам його побутування.

З елементами, які мають потенціал туристичних магнітів, необхідно будувати систему комунікацій з туристичними операторами та екскурсійними підприємствами. За більш сприятливих умов, потрібно готуватись до відвідування іноземними туристами, а правильна демонстрація елементів НКС впливатиме на посилення позитивного іміджу країни як незалежної держави за кордоном, демонструючи її різноманітну та автентичну культуру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базисні тексти Конвенції ЮНЕСКО 2003 року. URL: https://ich.unesco.org/doc/src/2003_Convention_Basic_Texts-2022_version-EN_.pdf (дата звернення: 19.08.2023).
2. Безносюк О.І. Нематеріальна культурна спадщина в якості сучасного туристичного ресурсу на прикладі Іспанії. *Географія та туризм*. 2021. № 64. С. 13–20.
3. Вадува Л., Петроман К., Марін Д., Петроман Й. Доступний туризм. *Lucrări Științifice Management Agricol*. 2021. Том 23. № 1. С. 258–264. URL: <https://lsma.ro/index.php/lsma/article/view/1974/pdf> (дата звернення: 04.11.2023).
4. Вадува Л., Петроман К., Марін Д., Петроман Й. Етнічний туризм – нішева форма сталого туризму. *Квестус* 2021. № 4/1. С. 258–270. URL: <http://www.quaestus.ro/en/wp-content/uploads/2012/02/Loredana-Vaduva2.pdf> (дата звернення: 05.11.2023).
5. Гарбера О. Є. Територіальний брендинг як інструмент підвищення конкурентоспроможності туристичної дестинації. *Ефективна економіка*. 2016. № 10. С. 82–86.
6. Дервіші, що кружляють. URL: <http://surl.li/ogtar> (дата звернення: 05.12.2023).
7. Мазаракі А. А., та ін. Інновінг в туризмі: монографія / за заг. ред. А. А. Мазаракі. Київ : Київський національний торгово-економічний університет, 2013. 532 с.
8. Міністерство культури та інформаційної політики пропонує внести у списки ЮНЕСКО ще три елементи нематеріальної культурної спадщини. 2022. URL: <http://surl.li/ogtae> (дата звернення: 19.08.2023).
9. Порядок ведення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України. URL: <http://surl.li/kxkrh> (дата звернення: 15.10.2023).
10. Про затвердження примірного зразка форми облікової картки об'єкта (елемента) нематеріальної культурної спадщини України та визначення об'єктів нематеріальної культурної спадщини: наказ Міністерства культури України від 14.12.2012 р. № 1521. 2012. URL: <https://uccs.org.ua/natsionalnyj-reiestr-obiektiv/> (дата звернення: 15.10.2023).
11. Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини: Закон України від 06.03.2008 р. № 132. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. №. 16. Ст. 153.
12. Річардс Г. Атлас культурного туризму. Бібліографія. ATLAS. 2021. 23 с. URL: <http://surl.li/ogsum> (дата звернення: 26.11.2023).
13. Френкель І., Фетисов І. Елементи нематеріальної культурної спадщини України. Київ : Твори, 2018. 152 с.

14. Річардс Г. Місце, культура та якість життя. 2023. С. 37–48. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-31513-8_4

15. OECD Library 2022. Тенденції та політика ОЕСР у сфері туризму 2022. Іспанія. URL: <http://surl.li/ogszr> (дата звернення: 21.11.2023).

REFERENCES

1. Basic Texts of the 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage. (2003). Available at: https://ich.unesco.org/doc/src/2003_Convention_Basic_Texts-_2022_version-EN_.pdf (accessed August 19, 2023).

2. Beznosiuk, O. I. (2021) Intangible cultural heritage as a modern tourist resource on the example of Spain. *Geography and tourism*, vol. 64, pp. 13–20. DOI: <https://doi.org/10.17721/2308-135X.2021.64.13-20/>

3. Văduva L., Petroman C., Marin D., Petroman I. (2021) Accessible tourism. *Lucrări Științifice Management Agricol*. vol. XXIII (1), pp. 258–264. Available at: <https://lsma.ro/index.php/lsma/article/view/1974/pdf> (accessed November 4, 2023).

4. Văduva L, Petroman C., Marin D. and Petroman I. (2021) Ethnic tourism a niche form of sustainable tourism. *Quaestus*, vol. 4, pp. 258–270, Available at: <http://www.quaestus.ro/en/wp-content/uploads/2012/02/Loredana-Vaduva2.pdf> (accessed November 5, 2023).

5. Garbera O. Ye. (2016) Branding as an instrument of tourism destination territorial competitiveness. *Efficient economy*, vol. 10, pp. 82–86.

6. Whirling Dervishes. (2023). Available at: <https://guides.evertravel.me/posts/29-kruzhaschie-sya-dervishi> (accessed December 12, 2023).

7. Mazaraki A. A., Melnychenko S. V., Mykhailichenko H. I., Tkachenko T. I. etc. (2016) *Innovation in tourism* [Innovinh v turyzmi]: monohrafiia /

in general ed. A. A. Mazaraki, National University of Trade and Economics. Kyiv.

8. The Ministry of Culture and Information Policy proposes adding three more elements of intangible cultural heritage to the UNESCO. (2022). Available at: <http://surl.li/ogtae> (accessed August 19, 2023).

9. Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine (2023) Procedure for maintaining the National List of Elements of the Intangible Cultural Heritage of Ukraine. Available at: <http://surl.li/kxkrh> (accessed October 15, 2023).

10. On Approval of the Sample Form of the Record Card of an Object (Element) of the Intangible Cultural Heritage of Ukraine and Definition of the Objects of Intangible Cultural Heritage: Order of the Ministry of Culture of Ukraine of 14.12.2012, No. 1521. (2012). Available at: <https://uccs.org.ua/natsionalnyj-reiestr-objektiv> (accessed October 15, 2023).

11. On Ukraine's accession to the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage: Law of Ukraine of 06.03.2008 No. 132. (2008) *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, no. 16, article 153.

12. Richards Greg (2021) Creative Tourism Bibliography. ATLAS. 23 p. Available at: <http://surl.li/ogsym> (accessed November 26, 2023).

13. Frenkel I., Fetysov I. (2018) *Elementy nematerial'noyi kul'turnoyi spadshchyny Ukrayiny* [Elements of intangible cultural heritage of Ukraine]. Tvory, Kyiv, Ukraine.

14. Richards Greg (2023) Place, culture and quality of life. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-31513-8_4

15. OECD Tourism Trends and Policies 2022. Spain. (2022). Available at: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/fbfbf269-en/index.html?itemId=/content/component/fbfbf269-en#section-d1e100594> (accessed November 21, 2023).

Стаття надійшла до редакції
14 грудня 2023 р.